

Arany János orvosairól, betegségeiről

VÁLSÁG IDEJÉN (részlet)

Itt, hová csak későn, csak nagy-néha téved
A hír szózatának egy muló visszhangja;
Hol nincsen jelen, csak multban él az élet,
S még remény az, ami másutt ki van halva:
Itt várok s tünődöm
Oh Hazám! jövődön;
Szememet kerüli az éjféli álom,
És a kétség lomha perceit számlálom.

Arany János

Arany János 1817. március 2-án Nagyszalontán született. Édesapja, Arany György akkor 55 éves, édesanyja, Megyeri Sára 45 éves volt. Csak a legidősebb gyermek, Sára és a legfiatalabb, a 10.-ként született János maradt életben, a többiek gyermekkorukban elhunytak.

Érzékszervi vonatkozások

Arany János feltehetőleg gyermekkorától rövidlátó volt. Látása az évtizedek folyamán fokozatosan romlott, de nem következett be vakság: élete végén is egyedül közlekedett. A családjában előforduló szemelváltozásról annyit tudunk, hogy amikor Arany János 1836-ban hazatért Nagyszalontára, megrendülve értesült arról, hogy édesapja megvakult. A költő többször is megemlékezett szembetegségéről. 1847-ben panaszkodott: szemfájdalmi miatt keveset olvashat. 1860-ban Tompa Mihályhoz küldött levelében írta: „Igen különös nyavalyába estem: szemem minden percben elfátyolodik, a tárgy amelyre nézek legyen az betű vagy templom, elkezd vibrálni, s én nem látok semmit. Ez a baj már néhány nap óta van rajtam; nem fájdalmas, de alkalmatlan és bosszantó.”

Pesten dr. Kajdacsy István kezelte. Róla, illetve szembetegségéről is említést tesz 1861. október 5-én kelt levelében, amelyet dr. Károlyi Sámuelhez írt: „Kedves Barátom! ... most quia Deus nobis haec otia fecit – hogy t.i. szemgyulladásban szenvedek, midőn sem olvasnom, sem írnom, sem pipáznom nem szabad, meglopom a percet és habár tapogatva tudósítalak ... ha a szemem miatt lehetne, talán már ismét képes volnék úgy dolgozni, mint azelőtt.

....téged pedig ölel
igaz barátod
Arany János

U.i. Szememet Kajdacsy
orvosolja nem szükség, hogy
erre nézve fáradságot végy
magadnak receptet küldeni.”

1879-ben Tóth Endrének: „Bocsáss meg, hogy szemeim desperált állapota miatt csak pár szóval válaszolhatok.”

Látásromlása különösen 1876-tól gyorsult, akadályozta akadémiai főtitkári tisztsége ellátásában is. Emiatt kényszerült lemondásra, a körülmények hozták, hogy kétszer is.

Másodszor így fogalmazott:

„Tekintetes Akadémia!

Azon egészségi okokhoz, melyek miatt a múlt évi Nagygyűlésen lemondásomat benyújtottam, időközben szemeim oly mértékű megromlása járult, hogy már fél év óta hivatalom napi teendőit is csak szemeimnek (orvosi tilalom ellenére) folytonos megerőltetésével, s mégis tökéletlenül végezhetem.

Buda-Pest, 1877. márcz. 26.

Arany János r.t.”

Toldy Ferenchez („Egy másik ülési meghívóra”) 1880 áprilisában ezt írta:

Beteg vagyok, süket, vak és vén;
Tanácskozni miért mennék én?

1878-tól haláláig szinte képtelen volt olvasásra-írásra. Ha ezekkel próbálkozott, néhány perc múlva – a szempanaszai miatt – abba kellett hagynia. Költeményei tükrözik helyzetét:

Ma ködös szem, mord kedéllyel,
Holnap tisztább mindenik:
Meghozhatja – tán egy éjjel,
Hogy majd „új fény jelenik”.
Vagy, ha ez nem, a vakságnak
Kiürítem poharát.
(Ex tenebris, 1877)

Rossz szememről egy nagy könyvben
Míg megkérdem a tudóst:
Jó tanácsot nem lelek, de
Kapk új szemgyulladás.
(Tanulmány, 1881)

Az évek folyamán Arany János hallása is romlott. Egyes műveiben megemlíti mind látásra, mind hallásra vonatkozó szomorú állapotát:

...az öreg úr (fél-süket és fél-vak)
maga számára és lopva zenél csak.
(Tamburás öreg úr, 1877)

Szenvedek én egyben-másban
Vénhurutban, gyulladásban,
Rokkant ideggyengeségben,
Félvakságban, siketségben,
S impertinens dicsőségben.
(Szenvedek én... 1877–1878)

Emésztőrendszeri elváltozások

Fiatalkorában is voltak emésztőszervi panaszai, amelyek miatt dr. Károlyi Sámuel gyógyszereket írt fel számára. Arany 1861-ben két, Károlyi dr.-hoz küldött levelében tér ki ezekre. Az október 5-én kelt levélből idézzük:

„...tudósítlak szereid hatásáról.

Mire azokat megkaptam, némi kis javulást már sejtettem ugyan, de azért híven bevettem, elébb a laxatívát, aztán a másikat...”

1861. október 17-én szintén Pesten írt soraiból, amelyekben dr. Poór Imre vizsgálatáról szól:

„...ő kikérdezett, megvizsgált, megkopogtatott, s diagnosisa: lép baj. Én mondtam, hogy nem fáj sehhol, de ő bizton állítja, hogy a lép most is dagadt. Nem mondtam neki, de emlékeztem, hogy Kőrösön is néha két-három nap kegyetlen fájdalmakat éreztem, épen a tájon, hol ő vizsgálta, mit akkor veled nem közöltem, rheumának, hűlésnek tulajdonítván; a hidegvízzel, másszor meleg kendővel, etc. curálván. Csodálkozva kérdezte, nem montad-e azt te, hogy lép baj. Én nem emlékeztem, hogy ilyet mondtál volna, de előkérve utóbbi receptedet, meggyőződött, hogy te is annak tartottad: és rendelt,

ami következik: Recepted első részét, a hashajtót, megcsináltatni egyszer, délelőtt bevenni: délután kezdeni a te piruláidat, és 14 napig élni vele, folyvást, minden nap 10 szemet vévén be. Ezen kívül hat hétig minden reggel éhomra egy pohár keserűvíz (budai) egy pohár ivóvíz, 1 órai séta a szabadba, úgy a reggeli. Ő biztosított, hogy az ártani nem fog, ellenben lépdagályt eloszlatja, s ha a lép pet tökéletesen kinem gyógyítja is, tetemes javulást okoz...”

...igaz barátod
Arany János”

1868. júniusban „máj- és béllob”-on esett át. Ekkor kezelőorvosa, dr. Kajdacs István javasolta: utazzék Karlsbadba. Megfogadta, 1869 és 1876 között minden év júliusában–augusztusában négy-öt hetet töltött Karlsbadban. Általában magányos volt, a társaságot nem kereste. Sokat pihent, és mindig „üdülve” tért haza. Karlsbadnak állít emléket felfedezésének leírásával a *Toldi szerelmében*, majd önmagáról ír:

Ott, honnan a szarvas lezuhant a mélybe,
S hol a fürdő épült a forrás fölébe,
Ötszáz évvel utóbb – vagy igen már többel,
Sokat ábrándozott egy beteg ősz ember;
Megáldotta vizét nagy jótéteményért,
S ha valaha célhoz bír jutni az ének:
Köszöni e forrás csuda hévvizének.

1869 őszén derült ki epebetegsége, első karlsbadi tartózkodását követően. A szemléletes leírás élete utolsó háziorvosától, dr. Farkas Kálmántól származik. A visszaemlékezés Arany János halála után a Jókai Mór által szerkesztett *Nemzet* című napilap tárcájaként jelent meg.

Eszerint epekövek voltak, az epehólyag a hasfalon, a bőrön át kifelé tört, és a kövek eltávolítása, illetve kiürítése után – élete végéig – sipolyjárat maradt vissza.

„Az 1869-ik év szeptember havában az első karlsbadi víz használata után a jobb oldali bordák alatt, a májnak megfelelő helyen, lassan és fájdalom nélkül fejlődő daganat keletkezett. A daganat december elején nagyobb terjedelmet öltött; akkor közölte háziorvosával, ki spermacet-bekenéseket ajánlott. A daganat mindig tovább és nagyobbra fejlődött, mígnem 1870-ik év január 10–11-én közepén már lencse nagyságú, kékes-feketés folt volt látható. Ez a kékes folt 13-án gyorsan krajcár nagyságúvá terült. Kezelőorvosa ekkor történetesen Kovács Sebestyén Endre dr.-ral találkozáskor, együttesen látogatták meg Arany Jánost. Kovács Sebestyén Endre megvizsgálta és a beteg megkérdezése nélkül elővette kasztoráját, a daganat kékes helyén bemetszett, és a képzett nyíláson 3-4 darab epekövet eltávolított. Még a későbbi napokban is jöttek elő epekövek, összesen mintegy 8-9 darab, melyeknek legnagyobbika egy kis dió nagyságú lehetett. A daganat felnyitása után mintegy nyolc napig tartó és nagy szenvedésekkel járó seblázat kellett kiállnia a költőnek. Ezen túlesve többi epekövek nem mutatkoztak, de

azon canalis, melyen azok eltávoztak, haláláig nyitvamaradt és gyengén szivárgott. A carbolsavas kenőcsöt folyton használnia kellett.”

Érdemes kiemelni, hogy a Karlsbadban töltött nyarak „ön-biblioterápiát” is jelentettek: az általa legszebben beszélt magyar anyanyelvre fordította Arisztophanész ránk maradt 11 színdarabját.

Keringési és légzőszervi panaszok

Gyakori megfázások után az 1852-ben lezajlott meghűlését követően makacs fejfájás és fülzúgás alakult ki. Ezek fenntartásában magas vérnyomás is szerepelhetett. Károlyi Sámuel dr.-hoz 1861. október 5-én és október 17-én írt levelében kitér ez irányú panaszaira is:

„...csakugyan jobban vagyok, esti szédüléseim, éjjeli forróságom elmúlt... A zúgás – természetesen – megmaradt, a 8 év óta sohasem szűnt meg teljesen, csak néha nagyobb, másszor kisebb mértékben háborgatott.”

„...De a fej, vagy fülzúgás, vagy sistergés, természetesen megmaradt, mint már 8 év óta folyton muzsikál.”

A sokszor kiújult hörghurut következtében tüdőátágulata is kialakult. Főleg reggelente köhögéses rohamok kínozták. Költeményei tükrözik állapotát:

„Ó nátha, nátha! Grippe!

Katarrhusz! Influenzsz!

Vagy bármi cifra névvel

s alakban megjelenysz.

— — —
Méltó okom van megénekelni, mert vénségemre örökösen fojtogat, s végre is megfojt, mint George Sandot. A.J.”

Arany János és orvosainak kapcsolata

1851-ben Szalontáról Nagykőrösre, onnan 1860-ban Pestre költözött. Háziiorvosa Szalontán, majd Nagykőrösön dr. Károlyi Sámuel volt. (Károlyi dr. – 1818–1862 – Sárospatakon végezte középiskoláit, Pesten egyetemi tanulmányait. 1845-től 1850-ig szalontai orvosként, majd 1850-től nagykőrösi városi főorvosként működött.)

Pesten 1861 és 1872 között dr. Kajdacs István kezelte. (Kajdacs dr. – 1812–1873 – Pesten végezte egyetemi tanulmányait, Pest megye főorvosa lett.) Élete végén dr. Farkas Kálmán volt a háziiorvosa. Említsük meg azokat is, akik konziliáriusként vizsgálták. 1861-ben dr. Poór Imre (1823–1897), Pesten folytatta egyetemi tanulmányait, a Rókus Kórház főorvosa, majd pesti egyetemi tanár, az Akadémia levelező tagja); 1870-ben dr. Kovács Sebestyén Endre (1814–1878, sebész, a Rókus Kórház főorvosa, az Akadémia levelező tagja, Deák Fe-

rencnek is volt háziiorvosa); 1882-ben dr. Kétly Károly (1839–1927, belgyógyász, a Rókus Kórház főorvosa, majd pesti egyetemi tanár, az Akadémia levelező tagja).

Arany János betegsége idején ingerlékeny, az orvosi szerek iránt bizalmatlan, az orvosi észleleteknek ellentmondó – saját szavával élve: kötekedő volt –, magát „civakodó autodocor”-nak nevezte. A betegségek tüneteit igyekezett magán észlelni, sokat foglalkozott kórfolyamataival, orvosi könyveket olvasgatott. Emellett azonban például a karlsbadi orvosi előírásokat betartotta „azzal a pontossággal, amely minden dolgát jellemezte”. Pestre kerülve nem ismerte az orvosokat, ezért többször levélben kért tanácsot nagykőrösi háziiorvosától, mert mint 1861. október 5-i levelében írja: „Megbocsáss, de engem csak hozzád von már régi bizalmam.” Hasonló gondolatokat vet fel 1861. október 17-i levelében is: „...nincs orvos itt Pesten, kihez ismeretség folytán bizalommal járulhatnék; azok a híresek oly nagy urak, hogy talán nem is sokat gondolnának velem, más kevesebb igényű, de szintén ügyes tanult orvossal pedig nincs ösmerettségem.” Majd dicséri Poór Imre dr.-t: „Értelmes, ügyes embernek találtam, részvéttel kérdezett bajomról, ... ő kikérdezett, megvizsgált, megkopogtatott...”

Felmerülnek Arany Jánosban etikai jellegű kérdések is. „Nem azért írom ezt, hogy az orvos háta megett veled tanácskozzam, vagy mintha elpártolásom miatt benső furdalást éreznék: hanem primo, hogy tudjad; secundo és főleg, hogy nem lész-e nagy ártalmamra, kivált a pirulák oly nagymértékben használása.”

Aztán utóirat található: „Megírtam e levelet tegnapelőtt, de nem tettem postára. Félttem, hogy mind irántad, mind Poór iránt nem illő eljárás lesz ez. De a chinin (vagy mi még a pirulában) annyira izgat, hogy estefelé már csak nehezen hallok tőle, tegnap este erős szédülések jöttek rám az elszunnyadáskor, alig tudtam elaludni. Ma kerestem Poórt, de nem találtam.”

Az utolsó időszak

1882. október 13-án ismét meghűlt, a következő napon magas, 38–39 Celsius-fokos láz alakult ki. A továbbiakban a hőmenete ingadozott, nehézlégzése fokozódott. Tüdőgyulladást észleltek. Október 1-jén Kétly dr.-t is konzíliumba hívták. Segíteni azonban már nem lehetett. 1882. október 22-én, vasárnap 11 óra 50 perckor elhunyt.

Köszönetnyilvánítás

A szerző e helyen is köszöni Nyíri Krisztina értékes segítségét.

Vértés László dr.